

Könyvtár 2.0 vagy Könyvtár III: visszavenni az irányítást

A könyvtár 2.0 fogalmát a web 2.0-ból kiindulva meglehetősen homályosan határozták meg. *Tim O'Reilly* és *John Batelle* a dotkom lufi túlélőiben egy evolúciós fázis nyerteseit látták, melyet web 2.0-nak neveztek el. A terminus arra utal, hogy a web 2.0 radikálisan különbözik az elődjétől a részvétel és az interakció támogatása valamint az azonnaliság okán, mindezek mellett hangsúlyozza az együttműködés és a megosztás fontosságát. A szervezeteket és intézményeket mindez arra ösztönözte, hogy magukévá tegyék az „új webet” és interakciót folytassanak rajta a partnereikkel és az ügyfeleikkel, hogy maguk is olyan sikeresek legyenek, mint a web 2.0 zászlóshajói, a Google vagy az Amazon. De vajon az új web valóban radikálisan különbözik a régitől?

Tim Berners-Lee, a web megalkotója szerint a világháló mindig is az interaktivitásról szólt. Ami mégis különbözik az 1.0 és a 2.0 között, az a sebesség és a mérték. Míg 2000 márciusában (a dotkom lufi csúcsán) a világ népességének csupán 5%-a, 2004 októberében (az első Web 2.0 konferencia idején) már a 12.7%-a volt internethasználó. 2009 júniusában pedig a Föld lakóinak a negyedéről volt elmondható ugyanez. Míg 2004 előtt az amerikai és az európai középosztály tagjainak a kiváltsága volt a web, addig mára az kellően olcsó lett, így a globális fogyasztói piacra épül. A 3G és a wi-fi adatátvitelnek, valamint az internetezésre is alkalmas okostelefonoknak köszönhetően pedig a web már nemcsak mindig, hanem mindenhol elérhető.

Könyvtár 2.0

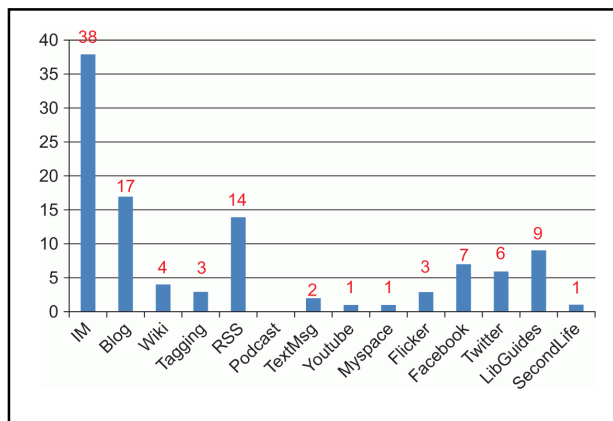
A „könyvtár 2.0” kifejezést *Michael Casey* használta először a *LibraryCrunch* blogon 2005-ben. Ahogy a web 2.0, ez is azt sugallja, hogy radikális megújulásról van szó, jóllehet a használókörzpontúság mindig is része volt a könyvtáros szakmának. A könyvtárak már jóval minden „2.0” fogalom megjelenése előtt meghosszabbították a

nyitva tartásukat, közzétették a katalógusukat a világhálón, megoldották az adatbázisaik távoli elérését. Számítógéptermekeket, kávézókat, közösségi tanulási tereket állítottak fel, kivitték a könyvtári ismereteket a tantermekbe, e-mail és SMS értesítéseket küldtek, helyet adtak előadásoknak valamint kiállításoknak, aktív résztvevői voltak az őket körülvevő közösség életének. A felmérések, a fókuszcsoporthoz, az ötletládák pedig biztosították a folyamatos visszajelzést. A webkettes eszközöket is gyorsan elkezdték használni az egyetemi könyvtárak: sorra jelentek meg a Facebookon, egészítették ki címkézési és véleményezési lehetőségekkel a katalógusaikat, blogokat és wikiket indítottak... – és jó néhány cikket is publikáltak már e témában. Arról viszont keveset lehet olvasni a szakirodalomban, hogy mennyire váltak be ezek az új eszközök. Vannak, akik szerint semennyire, és a „könyvtár 2.0” csak egy üres szlogen, ami mögött nincs valós felhasználói igény.

A kutatás eredményei

A jelen kutatás a felsőoktatási könyvtárakra fókuszált. Az egyesült államokbeli New Jersey és a kínai Hongkong könyvtárainak weboldalain tekintették át, hogy milyen mértékben és – ahol erre lehetőség volt – mennyire sikeresen használják a web 2.0-ás alkalmazásokat. New Jersey-ben összesen 52, Hongkongban 11 felsőoktatási könyvtár szerepelt a mintában (1. ábra).

Az azonnali üzenetküldés lehetőségét 38 könyvtár teszi lehetővé a honlapján, azonban ebből csak 10 kínálja ezt a főoldalon. Az azonnali üzenetküldés ott lehet a leghatékonyabb, ahol az olvasóban felmerül, hogy szüksége van segítségre, például a katalógusban való kereséskor. Jó példa erre a kansasi *Topeka* és *Shawnee* megyei könyvtár katalógusa (catalog.tscpl.org), ahol a „keresési eredmények”, illetve a „nincs találat” oldalakon jelenik meg a chat lehetősége.

1. ábra New Jersey könyvtárainak adatai

New Jersey-ben 17 könyvtár tart fenn könyvtári blogot. Ezekből 14-et általános információs célokra, hírek terjesztésére, új szolgáltatások bemutatására vagy praktikus közlemények (pl. nyitva tartás változása) közzétételére használnak. A blogbejegyzésekre nagyon kevés hozzászólás érkezik, aminek a legfőbb oka, hogy a megjelenő tartalmak nem készítetik visszajelzésre az olvasót. A sikeres blogra jó példa a New Jersey-i orvosi és fogorvosi egyetem könyvtárának webnaplója, amely érdekes témákkal sok használatot vonzott és igazi közösséget épített (*umdenndnote.wordpress.com*). A blog 2008 júniusi indulásától a cikk írásáig több mint 40 ezren kattintottak az oldalra.

A harmadik legnépszerűbb eszköz az RSS (Really Simple Syndication = igazán egyszerű hírmegosztás), amely megfelelően alkalmazva hatékony marketing eszköz, hiszen az olvasókhoz el lehet vele juttatni a könyvtár híreit és az új beszerzésekről szóló információkat. New Jersey-ben 18 könyvtár használ RSS csatornákat, ebből 13 az intézmény híreit (események, praktikus tudnivalók), három az új beszerzésekről szóló információkat osztja meg az olvasókkal, míg mindössze kettő terjeszt információkat olyan külső forrásokból, mint a *New York Times* vagy a *Chronicle of Higher Education*. Az RSS csatornák olvasóinak száma ismeretlen.

A Facebook és a Twitter az 5. és 6. helyre rangsorolt web 2.0 eszköz a kutatási eredmények alapján. Mindkettő arra szolgál, hogy barátok, társaságok rendszeres kapcsolattartását segítse elő. Egyre több könyvtár készít Facebook oldalt, hogy kihasználja a közösségi média előnyeit, fokozza az online jelenlétének mértékét és része legyen a web 2.0 világnak. New Jerseyben az 52-ből 11

könyvtárnak van Facebook oldala. Az oldalak rajongóinak száma 11-től 547-ig terjed. Gyakorlatilag nem zajlik interakció ezeken az oldalakon. Az üzleti szféra sokkal nagyobb sikerrel használja a Facebookot. Egy vállalat oldalának kedvelői biztosan használói, vevői közösséget és rendszeres visszajelzést jelentenek, ami már önmagában is nagy értéket képvisel. Az egyetemi világból pozitív példa lehet a fontos könyvtári adatbázis-szolgáltató, a JSTOR Facebook jelenléte. Itt a felhasználók által felvetett problémákban az adatbázis működtetői segítenek. Talán a kevés aktív használó a könyvtárak Facebook oldalai esetében sokkal inkább a fizikai világban való jelenlétnek és a szemtől szembeni kapcsolattartás sikerességének tulajdonítható, mint kudarcnak.

Twittert összesen 6 könyvtár használ New Jerseyben. Az oldalak követőinek száma 39-től 341-ig terjed. A követők kis száma ebben az esetben is a közösségi kommunikációs formák nem túl sikeres használatát jelzi.

Hongkongban 11 (ebből 8 állami, 3 pedig magánkézben lévő) felsőoktatási könyvtárat vizsgáltak. Összesen 10 épített be innovatív interfészeket a katalógusába. Ezek közül 3 az Encore, egy pedig a Scriblio nevű web 2.0-as felületet használja. Utóbbira 2010 májusában összesen egy tucat hozzászólás érkezett, ezek közül is csak kettő vonatkozott valamelyik könyvre. Valamennyi hongkongi könyvtárban van online „Kérdezd a könyvtárost” szolgáltatás, azonban közülük csupán egy működik chat formában. Egy könyvtárnak van Second Life jelenléte, amely több mint 200 látogatót vonz egy hónapban.

Több felsőoktatási könyvtár rendelkezik bloggal és wikivel Hongkongban, de a látogatások számát tekintve csak egy mondható igazán sikeresnek – ott 200-tól több mint 1000-ig terjed a bejegyzések olvasóinak száma. Három könyvtárnak van hivatalos Facebook oldala. A rajongói kör nagysága 400 és 900 között van, azonban ezen a felületen is csak nagyon szerény mértékű kommunikáció zajlik a használók között. Az RSS hírcsatornák használata is elenyésző.

Természetes, hogy a könyvtárak ott szeretnének lenni, ahol a használók. Ezekben a könyvtárakban a használók jellemzően fiatal felnőttek és egyetemi hallgatók, akik otthonosak a közösségi hálózatok és a virtuális valóság világában. Míg a diákokkal és a tanszékekkel való interakció szükségessége vitán felül áll, az az elképzelés, hogy a hallgatók és

az oktatók a könyvtárban „közösségi intézményt” is látnának, erősen megkérdőjelezhető. Egy 2009-ben közzétett EDUCAUSE tanulmány (<http://net.educause.edu/ir/library/pdf/ers0906/rs/ERS0906w.pdf>) szerint, annak ellenére, hogy a diákok 94,6%-a rendszeresen látogatja az egyetemi vagy a könyvtári honlapot, 90,3%-uk van jelen a közösségi oldalakon, és 89,9% tanul az online kurzuskezelő rendszerek segítségével, csupán 27,8%-uk használja a Facebookot egyetemi feladataihoz. A könyvtárat nagyra értékelhetik a diákok és az oktatók, de az nem része a közösségi hálózatuknak, amelynek ugyanakkor része az egyetemi kar, vagy egy-egy tudományos egyesület, szervezet. Egy Michigan államban készült 2007-es felmérés szerint a hallgatónak kevesebb, mint egynegyede lenne hajlandó a könyvtárral a Facebookon keresztül is kapcsolatot tartani, és 14% szerint az egyetemi munka és a közösségi hálózatokon való részvétel két külön dolog. Egy OCLC felmérés még ennél is alacsonyabb (mindössze 10%-os) érdeklődést jelzett a közösségi webhelyek könyvtári oldalai iránt.

Könyvtár II

Nagy különbség van az 1960-as évekig működő és a jelenlegi könyvtárak között, ami miatt akár létjogosultsága is lehetne a „könyvtár 2.0” elnevezésnek. Mégis úgy érezzük, hogy ez a terminus ahistorikus és nem vesz tudomást a könyvtárak 20. századi fejlődéséről. Bár a könyvtárak a 60-as évek előtt is a szolgáltatásra és annak használóira koncentráltak, de nem rendelkeztek azzal a technológiával, mint manapság. Az antikvitástól kezdve eddig az időpontig terjedő időszak nevezhető „könyvtár I”-nek.

A „könyvtár II” korszak 1968-ban indult, amikor kifejlesztették a MARC formátumot, és megteremtődött az automatizált és összekapcsolt könyvtárak lehetősége. (Ezt nevezhetnénk a „jelen könyvtára”-nak is.) Szemben a könyvtár 2.0-val, ezt nem lemásolták valahonnan, hanem saját maguk fejlesztették ki. Mindent megőrzött a „könyvtár I” felhasználó-orientáltságából, de a számítógépesítésnek, az adatbázisoknak és később az internetnek köszönhetően az információ hozzáférése, beszerzése és feldolgozásának módját alaposan megváltoztatta.

A közösségi hálózatokon megjelenő könyvtári szolgáltatások alacsony kihasználtsága azt mutat-

ja, hogy a használók nem szeretik a könyvtárat belevenni a közösségi hálójukba, amellet, hogy természetesen elismerik annak jelentőségét. A könyvtári információ erősen szelektált. Amit a könyvtárban megtalálunk, nem leljük meg a Google-ben, és fordítva.

Könyvtár III

Vajon van-e értelme annak, hogy a könyvtár újra feltalálja magát? Lesz-e vajon *könyvtár III*? Ha lesz ilyen, akkor az is bizonyára használó- és szolgáltatásközpontú lesz, és hatékonyan fogja használni a technológiát, csakúgy mint a könyvtár II. Még inkább túllép majd a fizikai falakon annak érdekében, hogy a használókhoz elvigye a szolgáltatásait, és hogy más könyvtárakkal és intézményekkel partneri kapcsolatokat teremtsen. Az erőforrásokhoz való hozzáférés a jelenleginél is fontosabb lesz a tulajdonlással szemben (1. táblázat).

A könyvtár III innovatívan irányítja majd a folyamatokat, szemben a trendek követésével és mások gyakorlatának másolásával. A könyvtár III új utakat talál az információ indexelésére és más webes tartalmakkal való összekapcsolására. A könyvtár III. integráns része lesz a szemantikus webnek, amely Berners-Lee szerint a világháló fejlődésének következő lépcsőfokát képviseli.

Konklúzió

A tanulmányban ismertetett kutatás azt igazolta, hogy a web 2.0-ás eszközök alkalmazása nem jelentett tényleges előrelépést. A felsőoktatási könyvtárak a kutatói és nem a közösségi hálózatok részei, és a használóikkal való helyes viszony szakmai és kollegiális. A jövőbe tekintve: a könyvtáraknak át kell venniük az irányítást az intellektuális javakhoz való hozzáférést biztosító új eszközök fejlesztésében. A Google-nek pénze van, a könyvtáraknak viszont állományuk, amelyekhez biztosítani kell a hozzáférést mind a diákok, mind pedig a kutatók számára. A könyvtárak azt is tudják, hogy a tudományok művelői hogyan használják az információt, hogyan kell számukra feldolgozni és megjeleníteni tartalmakat. Ismerik az egymással való együttműködés és a források megosztásának módját is. Tehát a szakmai és nem a közösségi hálózat az, ahol leginkább kiteljesíthetik a könyvtárak a küldetésüket.

1. táblázat

A könyvtár II és a könyvtár III közötti különbségek

Könyvtár II	Könyvtár III
Tulajdonolt OPAC	Nyílt OPAC
WorldCat	Google keresés
NetLibrary	Könyvtári kiadói tevékenység
Google Books	Hathi Trust, Gallica
Szövegek szkennelése	„Okos” digitális szövegek
E-könyv olvasók	Okostelefonok
Független OPAC-ok	Összekapcsolt, aktív OPAC-ok
PDF	Print On Demand
Tárgyszavazás	Teljes szöveges indexelés
Szakrendi jelzetek	Feloldó táblák, leíró szövegek
Web böngészés	Web archiválás
Különálló repozitóriumok	Összekapcsolt és megosztott repozitóriumok
Népszerűségi csillagok	Hivatkozásszámlálás
Facebook linkek	Kurzuskezelő rendszerrel való összekapcsolás

/NESTA, Frederick – MI, Jia: Library 2.0 or Library III:
returning to leadership. = Library Management, 32.
köt. 1–2. sz. p. 85–97./

(Tóth Máté)